

Rehabilitacja zawodowa oraz zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami w Chinach – litera prawa a twarda rzeczywistość

Streszczenie

W artykule przedstawiono system rehabilitacji zawodowej oraz wspierania zatrudnienia w Chinach. System ten charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem zastosowanych instrumentów. Pomimo regulacji przez władze centralne większość elementów systemu prowadzonych jest przez samorząd terytorialny poszczególnych prowincji. System ten ma też dwa oblicza. Z jednej strony jawi się jako ukształtowany i nowoczesny, z drugiej jako niezidentyfikowana hybryda, która posiada wiele luk. Pomimo wielu prawidłowych regulacji dochodzi w nim do nadużyć oraz wykorzystywania niepełnosprawnych do niewolniczej pracy. Oceniając system, należy stwierdzić, iż w zakresie rozwiązań nie odbiega od standardów europejskich. Zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami i wspieranie ich zatrudniania opiera się na zasadzie systemu kwotowego. Jednakże zapisy prawa nie są egzekwowane, a prawa osób z niepełnosprawnościami są łamane. Dochodzi też do drastycznych patologii. To sprawia, że Chiny poddawane są fali krytyki ze strony organizacji międzynarodowych.

Słowa kluczowe: rehabilitacja zawodowa, zatrudnianie, system, osoba z niepełnosprawnościami

Vocational rehabilitation and employment of people with disabilities in China – letter of the law and the harsh reality

Abstract

This paper presents a system of vocational rehabilitation and support employs in China. This system is characterized by a great diversity of instruments used. Despite regulations by the central government, most elements of the system are regulated by the provincial government. This system also has two faces. On the one hand it appears as a modern system with its elements, and on the other as an unidentified hybrid that has many gaps. Despite many correct regulations, the system is abusive and disabled are used for slave labor. In evaluating the system it should be stated that in terms of system solutions it matches the European standards. Employment of people with disabilities and support for their employment is based on the principle of quota system. However, the provisions of the law are not enforced and the rights of persons with disabilities are violated. There are also drastic pathologies present. This makes China subject to criticism from international organizations.

Keywords: occupational rehabilitation, employment, system, people with disability

Wstęp

Chiny, a raczej Chińska Republika Ludowa (ChRL), należą do największych i najbogatszych krajów na naszym globie. Zamieszkuje go ponad 1,3 mld ludności. W oczach przeciętnego Polaka to kraina pełna tajemnic, zarządzana przez komunistyczny rząd, gdzie poziom życia znacząco odbiega od standardów światowych, gdzie panuje bieda i zacołanie, a ludzie z głodu zjadają psy i owady. Trzeba przyznać, iż jest w tym trochę prawdy, jednak nie wszystko się zgadza. Jest to przede wszystkim kraj kontrastów. W każdej dziedzinie mieszają się ze sobą bieda i przepych, nowoczesność i tradycja, historia i teraźniejszość. To powoduje, że Chiny jako kraj są bardzo zróżnicowane. Nie można go jednoznacznie określić i zdefiniować, czego głównym powodem jest powierzchnia, jaką zajmuje oraz liczba ludności, która go zamieszkuje. Inaczej wygląda życie Chińczyka mieszkającego w Tybecie, jeszcze inaczej w Szanghaju, a zupełnie odmiennie w Hong-Kongu. Tak ogromne terytorium (9,5 mln km²) zamieszkuje ponad 50 różnych narodowości, które mają potężny wpływ na to, jak kulturowo i etnicznie różnią się od siebie Chiny południowo-wschodnie i północno-wschodnie czy wschodnie i zachodnie.

Chiny są również zróżnicowane gospodarczo. Zgodnie z zasadą: jeden kraj, dwa systemy dopuszcza się istnienie w komunistycznych Chinach obszarów z ustrojem kapitalistycznym, w celu zjednoczenia kraju. Dotyczy to szczególnie Makau i Hong-Kongu, które będą ostatecznie zespolone z ChRL do 2049 r. Do tego czasu Hong-Kong i Makau stanowią Specjalne Regiony Administracyjne, całkowicie suwerenne w sprawach gospodarczych, prawa, polityki społecznej, kultury i oświaty. Posiadają także własne ustawy zasadnicze (konstytucje) oraz odrębne waluty. Rządowi Chin podlegają kwestie bezpieczeństwa wewnętrznego i polityki zagranicznej, jednak pomimo to Hong-Kong i Makau mogą być samodzielnymi członkami międzynarodowych organizacji gospodarczych.

Różnorodność Chin uwidacznia się również w zasobności ludności. Pomimo istniejącego ubóstwa majątek chińskich gospodarstw domowych w 2010 r. osiągnął najwyższą łączną wartość wśród wszystkich krajów świata i wyniósł 69,1 bilionów dolarów. Na drugim miejscu w rankingu uplasowało się USA z łącznym majątkiem w wysokości 57,1 bilionów dolarów¹.

Chiny to jedna z najstarszych cywilizacji na świecie. Posiada bardzo długą i bogatą historię. To z Chin pochodzi jedwab, herbata, proch strzelniczy. Starożytnym Chińczykom zawdzięczamy osiągnięcia w astronomii, architekturze, matematyce czy filozofii.

Zagadnienia dotyczące osób z niepełnosprawnościami, a także ich dostępu do rehabilitacji zawodowej oraz zatrudniania uregulowane są ustawą o ochronie osób niepełnosprawnych z 1990 r. oraz Krajowym Planem Pracy na Rzecz

¹ *World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook Database*, International Monetary Fund, April 2016, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/index.aspx>, [dostęp: 2017-09-15]

Osób Niepełnosprawnych, uchwalonym przez Urząd Rady Państw Chin – będący kilkuletnim planem wdrożenia zapisów tej ustawy. Jednym z głównych celów planu jest stworzenie miliona miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami². Jednakże pomimo przyjęcia wielu dokumentów o charakterze planistycznym, wciąż wiele spraw pozostaje do zrobienia: wyeliminować ubóstwo wśród niepełnosprawnych, zapewnić im odpowiednie wykształcenie oraz zaangażować w realizację tych zadań organizacje społeczeństwa obywatelskiego.

Dane demograficzne

W Chinach oficjalnie opublikowano tylko dwa ogólnokrajowe badania próbne dotyczące niepełnosprawności. Pierwsze zostało opublikowane w 1987 r., a drugie w 2006 r., a więc dość dawno. Trudno je zatem traktować jako miarodajne. W przeciągu ostatnich 21 lat nie prowadzono oficjalnych badań demograficznych dotyczących niepełnosprawności³. Dlatego też dokładne oszacowanie liczby i struktury tej populacji jest niezmiernie trudne i może opierać się jedynie na szacunkach organizacji międzynarodowych.

Pomimo braku pełnych danych demograficznych, opierając się na danych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) i innych organizacji międzynarodowych, należy zaobserwować, iż liczba osób z niepełnosprawnościami w całej populacji wynosi około 83 mln i stale wzrasta. Jest to około 6,3% całej populacji mieszkańców Chin. Wykorzystując oficjalne dane z opublikowanych badań, można stwierdzić, iż roczna stopa niepełnosprawności wzrosła od 1987 r. o 1,5% (4,89%) w porównaniu do 2006 r. (6,39%)⁴.

Wśród ogółu osób z niepełnosprawnościami mężczyźni stanowią 51,55% populacji, czyli 42,77 mln osób, a kobiety 48,45% (odpowiednio 40,19 mln), co oznacza, że na 100 kobiet z tej populacji przypada 106,42 mężczyzn. Osoby z niepełnosprawnościami w Chinach to przede wszystkim mieszkańcy wsi i odległych prowincji (62,25 mln, czyli 75,04%) – w miastach mieszka zaledwie 20,71 mln (czyli 25,96%).

Według Chińskiej Federacji Osób Niepełnosprawnych (CDPF) około 12,3 mln (14,86%) osób posiada niepełnosprawność z tytułu narządu wzroku, 20,04 mln (24,16%) jest dotknięta niepełnosprawnością słuchową, 1,27 mln (1,53%) ma problemy z mową, a 24,12 mln (czyli 29,07%) legitymuje się niepełnosprawnością narządu ruchu. Pozostałe kategorie niepełnosprawności występują szczerunkowo:

² *China Overview Current Situation*, ILO Global Business and Disability Network, http://www.businessanddisability.org/index.php/en/?option=com_countryprofiles&view=country&task=overview&Itemid=256&id=15, [dostęp: 2017-09-14]

³ *Facts on People with Disabilities*, International Labour Organization, http://www.ilo.org/beijing/information-resources/public-information/factsheets/WCMS_142315/lang--en/index.htm, [dostęp: 2017-09-14]

⁴ *Statistical Communiqué on the Development of the Work on Persons with Disabilities in 2014*, China Disabled Person's Federation, <http://www.cdpcf.org.cn/english/Resources/statistics/>, [dostęp: 2017-09-14]

ponad 5,5 mln osób (6,68%) to osoby z niepełnosprawnością intelektualną, a 6,2 mln (7,40%) z upośledzeniem umysłowym. Ponad 13,5 mln osób to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności, które znacząco odczuwają trudności w wykonywaniu podstawowych czynności życiowych⁵.

Definicja osoby z niepełnosprawnościami oraz niepełnosprawności

Chiny, tak jak każdy kraj, podlegają przemianom. Następuje postęp techniczny i społeczny. Postęp i zmiany uwidaczniają się również w języku i mowie potocznej. Powstają nowe terminy dotyczące niepełnosprawności, zacierają się natomiast stare i niefortunne. Nie następuje to jednak gwałtownie, ale jest wynikiem długiego i powolnego procesu, jaki zachodzi w otoczeniu społecznym.

Chińczycy są narodem bardzo przesądnym, ponadto bardzo zróżnicowanym kulturowo, etnicznie i religijnie⁶. To również przekłada się na określanie, definiowanie i postrzeganie osób z niepełnosprawnościami. Przekonania i wierzenia dotyczące tych osób jednakże różnią się w zależności od regionu Chin. Dlatego też niepełnosprawność w jednych prowincjach jawi się jako zbawienie, łaska i odpuszczenie, w innych – jako pokuta lub kara za grzechy rodziców, ewentualnie jako zadośćuczynienie za błędy popełnione w przeszłym życiu⁷.

Religie, które są i były obecne na terenie Chin, traktowały przeważnie chorobę, a tym bardziej niepełnosprawność, jako coś złego. Bardzo silne są poglądy wywodzące się z konfucjanizmu. Według tej doktryny osoby z niepełnosprawnościami powinny być szanowane i uznawane za część społeczeństwa, jednak nie powinny osiągać wysokiego statusu społecznego ze względu na ich fizyczne lub psychiczne cechy. Tłumacząc to prościej – nie powinny sprawować urzędów publicznych⁸. Według innych przekonań ktoś w rodzinie musiał coś złego uczynić, skoro urodziło mu się dziecko z niepełnosprawnościami. Mógł to być dziadek, babcia lub siostra, brat czy żona, którzy ponoszą winę za popełniony grzech. Dlatego wymagają potępienia. Niepełnosprawność może też być efektem oddziaływania złych duchów. Warunkiem osiągnięcia pełnego szczęścia, jakiego doświadcza Chińczyk, jest jego stan ducha i ciała – brak chorób, defektów

⁵ *Communique on Major Statistics of the Second China National Sample Survey on Disability*, China Disabled Persons' Federation, Pekin, 2014

⁶ Konstytucja ChRL nie reguluje wprost kwestii języka urzędowego, nakładając na władze jedynie obowiązek upowszechniania putonghua. Urzędowy status putonghua i uproszczonego pisma chińskiego *de facto* określony jest odrębnymi ustawami. Odpowiednie przepisy zapewniają także mniejszościom etnicznym prawo do używania w przestrzeni publicznej własnych języków i ich ochronę.

⁷ G. Z. Liu, *Chinese Culture and Disability: Information for U. S. Service Providers*, New York, Univ. at Buffalo, 2001, s. 8

⁸ Y. Wang, M. M. Guanglun, *Revisiting The Trajectories Of Special Teacher Education In China Through Policy And Practice*, „International Journal Of Disability, Development & Education” 2014, Nr 4(61), s. 346–361

czy jakichś ułomności. Niepełnosprawność to w ocenie przeciętnego Chińczyka synonim nieszczęścia i życiowej tragedii. Umierający Chińczyk – niezależnie od tego czy jest konfucjanistą, czy taoistą – marzy o ciele bez defektów, posiadaniu dzieci, wnuków lub prawnuków. Wtedy jest człowiekiem, który osiągnął apogeum szczęścia. To wszystko dopełnia jeszcze świadomość, że jego pierworodny syn będzie w stanie przedłużyć dynastię. Według przesądów i wierzeń Chińczyk jest w pełni szczęśliwy, gdy jego sprawne i zdrowe ciało przeniesie się w momencie śmierci do miejsca przebywania jego przodków. Nie ma tu zatem miejsca na niepełnosprawność.

Najstarszym używanym ogólnym terminem w celu określenia osób z niepełnosprawnościami w Chinach jest *can fei* (殘廢), oznaczający *okaleczone* lub *bezużyteczność*. W obiegu funkcjonuje również *can ji* (殘疾), co się tłumaczy jako *zdeformowany*⁹. Jednakże najbardziej popularnym terminem jest *canji ren* (殘疾人), czyli *osoba z niepełnosprawnościami* – przyjęty i zaakceptowany przez opinię publiczną oraz administrację¹⁰. Federacja Osób Niepełnosprawnych w Chinach opowiada się za używaniem terminu *can zhang* (殘障), oznaczającego *osobę niekompletnie sprawną* lub mającą *utrudnione życie*, jako terminu bardziej neutralnego¹¹. Pomimo tego nadal w obiegu funkcjonuje wiele określeń obraźliwych, takich jak *sha zi* (傻子), co można przetłumaczyć jako *idiotę* lub *debila*¹².

Prawna definicja osoby z niepełnosprawnościami zawarta jest w ustawie Chińskiej Republiki Ludowej o Ochronie Osób Niepełnosprawnych z 1990 r.¹³. Artykuł 2 stanowi, że [...] *osoba niepełnosprawna to osoba, która posiada nieprawidłowości w strukturze anatomicznej swojego ciała, doznała utraty pewnego narządu, zubożenia lub nieprawidłowości w funkcjonowaniu psychicznym lub fizjologicznym, i z tego powodu pozbawiona jest w całości lub w części, trwale lub okresowo, możliwości funkcjonowania społecznego oraz pełnienia ról społecznych*. W dalszej części ustawa (artykuł 3) stanowi, iż definicja ta: [...] *obejmuje szczególnie osoby z upośledzeniami: wzroku, słuchu, mowy lub narządu ruchu, upośledzeniem umysłowym, zaburzeniem psychicznym, ewentualnie z wieloma niepełnosprawnościami*.

Określenie „osoby niepełnosprawne” odnosi się do osób, które posiadają Certyfikat Osób Niepełnosprawnych – wydany przez cywilny Urząd Orzecznictwa Zdolności do Pracy i Niepełnosprawności¹⁴. Taki certyfikat (orzeczenie) jednoznacznie

⁹ G. Z. Liu, *Best Practices: Developing Cross – Cultural Competence From a Chinese Perspective*, [w:] *Culture and Disability. Providing Culturally Competent Services*, red. J. H. Stone, London, Sage Publication, 2005, s. 68

¹⁰ N. J. Ellsworth, Z. Chung, *Progress And Challenges In China's Special Education Development: Observations, Reflections, And Recommendations*, „Remedial & Special Education” 2007, Nr 28.1, s. 58–64

¹¹ J. Kritzer, *Special Education in China*, „Eastern Education Journal” 2011, Nr 1(40), s. 57–63

¹² S. Hallett, *One eye on China: Challenging disability, Och It's a disability thing*, BBC, 2014, <http://www.bbc.co.uk/ouch/features/one-eye-on-china-challenging.shtml>, [dostęp: 2017-09-13]

¹³ *Regulations on the Employment of Persons with Disabilities*, State Council of the People's Republic of China Decree 2007, No. 488, February 25

¹⁴ Tłumaczenie własne z języka angielskiego

prawnie potwierdza, że jego posiadacz posiada: upośledzenie wzroku, niedosłuch lub głuchotę całkowitą, niepełnosprawność narządu mowy, niepełnosprawność z tytułu narządów ruchu, upośledzenie umysłowe, chorobę psychiczną lub niepełnosprawność złożoną. Certyfikat Osób Niepełnosprawnych zawiera orzeczenie o stopniu niepełnosprawności określone w skali: od stopnia 1 (najwyższy) do 8 (najniższy)¹⁵.

Edukacja

Prawo Chińskiej Republiki Ludowej poprzez Ustawę o Ochronie Osób Niepełnosprawnych chroni prawa osób niepełnosprawnych w odniesieniu do: możliwości zatrudnienia, dostępu do edukacji, odpowiedzialności prawnej oraz odpowiedniego wsparcia i opieki¹⁶.

W 1986 r. Ustawa o obowiązkowej edukacji¹⁷ wprowadziła obowiązek dziewięcioletniej bezpłatnej edukacji dla wszystkich dzieci od ósmego roku życia. Edukacja ta obejmuje kształcenie w ramach bezpłatnej edukacji publicznej: sześć lat szkoły podstawowej i trzy lata szkoły średniej lub prywatnej. Osoby z niepełnosprawnościami uzyskały dostęp do edukacji w 1994 r. Wprowadzono wtedy przepisy, które miały na celu pomóc osobom z niepełnosprawnościami w dostępie do edukacji powszechnej (publicznej). Opierając się na doniesieniach *Human Rights Watch* – Raport z 2014 r., należy stwierdzić, iż: [...] pomoc państwa nie osiągnęła jednak oczekiwanego rezultatu w kwestii włączania problematyki niepełnosprawności do systemu oświaty zgodnego z prawem międzynarodowym i międzynarodowymi standardami¹⁸. W szkołach nadal występują bariery, programy nie są dostosowane do specyficznych potrzeb osób z niepełnosprawnościami, brakuje przeszkolonych nauczycieli i środków na ten cel. Dzieci z niepełnosprawnościami, szczególnie znacznymi, nie są przyjmowane do szkół publicznych¹⁹.

W 2007 r. Chiny podpisały Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych. Wraz z ratyfikacją tego dokumentu rząd centralny zobowiązał się zwiększyć szanse edukacyjne dla dzieci z niepełnosprawnościami. Konwencja kładzie nacisk na „edukację włączającą”, traktując ją jako fundamentalne prawo człowieka²⁰. Trzeba jednak pamiętać, iż ze względu na poglądy mające

¹⁵ *China's Disabled Persons' Employment Security Fund*, <http://www.eurobiz.com.cn/chinas-disabled-persons-employment-security-fund/>, [dostęp: 2017-09-14]

¹⁶ *Law of the People's Republic of China on the Protection of Disabled Persons*, Standing Committee of the National People's Congress, 1990, No. 36, December 28

¹⁷ *Law of the People's Republic of China on the Protection...*, art. 2

¹⁸ *China: End Discrimination, Exclusion of Children With Disabilities. Make Inclusive Education a Reality by Addressing Barriers in School*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2013/07/15/china-end-discrimination-exclusion-children-disabilities>, [dostęp: 2017-09-14]

¹⁹ Tamże

²⁰ V. T. Hernandez, *Making Good on the Promise of International Law: The Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Inclusive Education in China and India*, „Pacific Rim Law & Policy Journal Association” 2008, Nr 17(497), s. 498

swoje oparcie w konfucjanizmie prawa niepełnosprawnych nie są respektowane przez większość społeczeństwa. Osoby te nie są traktowane jako równoprawni obywatele. Szczególnie jaskrawo przejawia się to w braku dostępu do edukacji²¹.

Początki edukacji specjalnej w Chinach wiążą się z Mao Zedongiem. Zgodnie z filozofią maoistyczną, osoby z niepełnosprawnościami były traktowane jako równi członkowie społeczeństwa, mający niebagatelny wkład w rozwój państwa socjalistycznego. Promowało to społeczną świadomość i akceptację niepełnosprawności²². W 1951 r. Chińska Rada Polityczna ustanowiła decyzję o reformie systemu oświaty, która wyraźnie wymogła od rządów na wszystkich poziomach władzy ustanowienia szkół dla osób z upośledzeniem wzroku i słuchu, a także dzieci oraz dorosłych osób z niepełnosprawnościami fizycznymi. Ten dokument, pierwszy w historii chińskiego systemu edukacji, ustanawiał edukację specjalną w oficjalnym systemie edukacji publicznej oraz konkretyzował legislację w zakresie kształcenia nauczycieli osób z niepełnosprawnościami²³. W wyniku przeprowadzonej reformy oświaty w przeciągu pięciu lat (1955–1960) wzrosła liczba szkół specjalnych z 57 do 479 oraz uczniów z niepełnosprawnościami – z 5312 do 26 701²⁴. Jednak wzrost ten nie trwał długo i został przerwany rewolucją kulturalną w 1966 r. Rewolucja ta przede wszystkim potępiała „niepoprawną inteligencję”, traktując ją jako niepotrzebną i bezużyteczną. Spowodowało to ostre restrykcje i eliminowanie elit, w tym szczególnie nauczycieli. Nastąpił spadek liczby szkół i nauczycieli ogółem. W efekcie liczba szkół specjalnych spadła najpierw do 1176 (w 1966 r.), a potem do 600 (w 1976 r.)²⁵.

Lata 80. i 90. XX w. były w Chinach okresem nowego spojrzenia na osoby z niepełnosprawnościami, reformy systemu edukacji oraz rehabilitacji społecznej i zawodowej. Nastąpiło to pod wpływem nacisków międzynarodowej opinii publicznej, w tym szczególnie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zdaniem Michaela Steyna z *William & Mary Law School* – wysiłki zostały zapoczątkowane przez Denga Pufanga²⁶ – założyciela Chińskiej Federacji Osób Niepełnosprawnych (CDPF). Obecnie w Chinach funkcjonuje sieć 1640 placówek specjalnych dla

²¹ M. Deng, K. Meng, F. Poon-McBrayer, E. B. Farnsworth, *The Development of Special Education in China*, „A Social Cultural Review.” 2001, Volume 22, Issue 5, s. 289

²² Tamże, s. 290

²³ Y. Wang, M. Guanglun, *Revisiting The Trajectories Of Special Teacher Education In China Through Policy And Practice*, „International Journal Of Disability, Development & Education” 2014, Nr 4(61), s. 35

²⁴ M. Deng, K. Meng, F. Poon-McBrayer, E. B. Farnsworth, *The Development of Special Education...*, dz. cyt., s. 290

²⁵ J. Liu, H. Ma, *Mental health system in China: history, recent service reform and future challenges*, „World Psychiatry” 2011, Nr 3(10), s. 210–216

²⁶ M. A. Stein, P. J. S. Stein, Penelope, *Book Review of Bodies of Difference: Experiences of Disability and Institutional Advocacy in the Making of Modern China*, „William & Mary Law School Scholarship Repository” 2006, Nr 1158, s. 495–491

dzieci o różnym stopniu niepełnosprawności lub upośledzenia, w których pracuje 46 tysięcy nauczycieli i pedagogów²⁷.

Rehabilitacja społeczna i zawodowa

W Chinach nie ma przepisów jasno określających i definiujących, co się rozumie poprzez rehabilitację społeczną i zawodową. Prowadzi się jedynie usługi dla osób z niepełnosprawnościami. Obejmują one głównie: przygotowanie do życia po zabiegach operacyjnych, likwidowanie barier, pomoc asystencką lub naukę zawodu.

Rehabilitacja społeczna i zawodowa odbywa się poprzez sieć centrów rehabilitacji, warsztatów oraz zakładów pracy chronionej. Celem warsztatów jest głównie: aktywizacja oraz rehabilitacja zawodowa. Odbywa się to poprzez zajęcia prowadzone pod okiem instruktorów zawodu, rehabilitantów lub pedagogów. W zależności od prowincji, w której zamieszkuje osoba z niepełnosprawnościami, jej pobyt w warsztacie może trwać od roku do nawet pięciu lat. W 2014 r. na realizację projektów realizowanych w takich warsztatach wydano 7,515 mln juanów. Sieć warsztatów obejmuje 6914 placówek, w których zatrudnionych jest 160 tys. pracowników, w tym rehabilitantów, terapeutów, pedagogów i psychologów²⁸.

Na koniec 2014 r. liczba instytucji świadczących usługi rehabilitacyjno-szkoleniowe dla osób z niepełnosprawnością fizyczną wyniosła 2181, w tym 42 na prowincji i 2239 w miastach lub powiatach. Szkolenia oraz rehabilitacja były prowadzone przez 35 tys. profesjonalistów na rzecz 367 tys. osób z niepełnosprawnością fizyczną. Analogicznie, liczba placówek świadczących usługi z zakresu rehabilitacji społecznej i zawodowej dla osób niewidomych i niedowidzących wyniosła 891²⁹.

Do 2014 r. w Chinach powstało 31 wojewódzkich instytutów do spraw słuchu i rehabilitacji mowy, a 1025 więcej obejmowało mniejsze obszary administracyjne. Obecnie rehabilitacji społecznej i zawodowej poddawanych jest 32 tys. głuchych. Liczba instytucji świadczących usługi rehabilitacyjno-szkoleniowe osobom z niepełnosprawnością intelektualną wyniosła 1,7 tys., w tym 45 instytucji rehabilitacyjnych na poziomie prowincji i 1685 osób na poziomie miasta lub powiatu. Szkoleniom, terapii i rehabilitacji poddano 139 tys. osób z niepełnosprawnością intelektualną³⁰.

W Chinach promowany jest społeczny, kompleksowy i otwarty model zapobiegania i rehabilitacji osób z chorobami psychicznymi. Program dotyczący tej sfery

²⁷ N. J. Ellsworth, Ch. Zhang, *Progress And Challenges In China's Special Education Development: Observations, Reflections, And Recommendations*, „Remedial & Special Education”, Nr (1)28, s. 60

²⁸ *Inclusion of People with Disabilities in China*, International Labour Organization, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_112380.pdf, [dostęp: 2017-09-14]

²⁹ X. Zheng, G. Chen, X. Song, *Twenty-year trends in the prevalence of disability in China*, „Bulletin of the World Health Organization” 2011, Nr 11(89), s. 788–797

³⁰ Tamże

przeprowadzono w 2664 miastach i powiatach, obejmujących 5,837 milionów osób z poważną chorobą psychiczną. 79,4% chorych żyło pod opieką opiekunów, 66,2% wykazało wyraźne oznaki samodzielności, 51,7% uczestniczyło w działaniach społecznych, a 0,12% popełniło przestępstwa kryminalne³¹.

Zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami

W Chinach zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami ma charakter rozproszony lub koncentryczny³². Sam system jest natomiast określany jako hybrydowy: łączy w sobie elementy systemu kwotowego i antydyskryminacyjnego³³.

Ustawa o Ochronie Osób Niepełnosprawnych stanowi, że: *Nie dyskryminuje się osób z niepełnosprawnościami w zatrudnieniu, relacjach społecznych, w stosunkach interpersonalnych, promocji, określaniu kwalifikacji zawodowych, wynagrodzeniu za pracę, opiece socjalnej, ubezpieczeniu na życie lub w jakimkolwiek innym aspekcie*³⁴. Osoba z niepełnosprawnościami w razie stwierdzenia, że jest dyskryminowana, ma prawo odwołać się do Sądu Arbitrażowego przy Agencji Zatrudnienia. Pomimo istnienia tego przepisu prawo to jest, niestety, słabo egzekwowane³⁵.

Cytowana ustawa definiuje zatrudnienie koncentryczne jako: *[...] zatrudnienie w przedsiębiorstwach opiekuńczych dla osób niepełnosprawnych, ośrodkach rehabilitacji zawodowej, szpitalach, klinikach, zakładach masażu, innych instytucjach i instytucjach o charakterze społecznym (spółdzielniach) lub socjalnym, w których pracownicy z niepełnosprawnościami stanowią znaczący udział*. Ustawa nie określa dokładnie, jaki jest to udział – tę kwestię pozostawia rządowi lokalnym³⁶. W praktyce udział ten waha się od 25% do 50% pracowników z niepełnosprawnościami.

Zatrudnienie rozproszone odbywa się poprzez zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Artykuł 8 Regulacji dotyczącej zatrudniania osób z niepełnosprawnościami stanowi, iż wszystkie przedsiębiorstwa (zarówno państwowe, jak i prywatne) zapewniają godne warunki pracy osobom z niepełnosprawnościami. Zgodnie z cytowaną Regulacją udział pracowników z orzeczeniem o niepełnosprawności powinien wynosić nie mniej niż 1,5% ogółu pracowników. Dotyczy to wszystkich przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 20 pracowników³⁷. Wielkość współczynnika podanego w Regulacji oraz wielkość podmiotu nim objętego mogą być ustalane przez rządy ludowe każdej prowincji, regionów autonomicznych lub

³¹ Tamże

³² *Law of the People's Republic of China on the Protection...*, dz. cyt., art. 29

³³ V. Io Lo, *Promotion of the Employment of Persons with Disabilities in Japan, United States, and China: Carrot, Stick or Both?*, „Arizona Journal” 2015, Nr 10, s. 598

³⁴ *Law of the People's Republic of China on the Protection...*, dz. cyt., art. 29

³⁵ X. Zheng, G. Chen, X. Song, *Twenty-year trends in the prevalence of disability in China*, „Bulletin of the World Health Organization” 2011, Nr 11(89), s. 788–797

³⁶ *Law of the People's Republic of China on the Protection...*, dz. cyt., art. 28

³⁷ *Regulations on the Employment of Persons with Disabilities*, „State Council of the People's Republic of China Decree” 2007, No. 488, February 25, art. 8

gmin bezpośrednio zależnych, na podstawie ich rzeczywistych warunków oraz prowadzonej regionalnej polityki prozatrudnieniowej. W większości prowincji wymagany wskaźnik wynosi nie mniej niż 1,5% – jak w prowincji Jiangsu, Zhejiang i Guangdong. W innych prowincjach proporcja jest wyższa. Na przykład w Szanghaju udział wynosi nie mniej niż 1,6%³⁸, a w Pekinie jest nie mniej niż 1,7%³⁹. W przypadku, gdy podmioty zatrudniające nie spełniają określonych prawem warunków (dotyczącego np. proporcji pracowników z niepełnosprawnościami) ustalonych przez rządy lokalne, wtedy dokonują płatności na rzecz Funduszu Bezpieczeństwa Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych. Wielkość daniny na Fundusz również ustalana jest lokalnie⁴⁰. Jej wysokość obliczana jest w następujący sposób: kwota do zapłaty = (liczba pracowników poprzedniego roku × stawka wymagana przez samorząd – liczba zatrudnionych osób niepełnosprawnych) × przeciętne wynagrodzenie roczne pracowników w roku poprzednim⁴¹.

Tabela 1. Wielkość wskaźnika kwotowego zatrudniania osób z niepełnosprawnościami określonego w wybranych krajach Azji

Państwo	Liczba pracowników	Wskaźnik
Tajwan	Przedsiębiorstwa państwowe	2%
	50	2%
	100	1%
Korea Południowa	300	2%
Japonia	Przedsiębiorstwa państwowe	1,8%
	56	1,8%
	300	1,2%
Wietnam	Brak	2%
Chiny	20–300 Zależy od regionu	1,5%–2%
Indonezja	100	1%
Tajlandia	200	0,5%

Źródło: *Report of Disabled Recruitment Situation in Non-government Organization*, Hong-Kong University Department of Applied Social Science Investigation⁴²

Przedsiębiorstwa zatrudniające osoby niepełnosprawne muszą podpisać z nimi umowę o pracę na okres co najmniej jednego roku, płacić co najmniej minimalne

³⁸ Measures for Decentralized Arrangements on Employment of Disabled Persons in Shanghai, 20th December, 2010; Methods on Levying, Use and Management of Disabled Persons' Employment Security Fund of Beijing, 1st January, 2016

³⁹ *China's Disabled Persons' Employment Security Fund*, <http://www.eurobiz.com.cn/china-disabled-persons-employment-security-fund/>, [dostęp: 2017-09-14]

⁴⁰ *Regulations on the Employment of Persons with Disabilities*, dz. cyt., art. 9

⁴¹ *Methods on Levying, Use and Management of Disabled Persons' Employment Security Fund of Beijing*, 1st January, 2016, art. 12

⁴² <http://disabilities.socialwork.hku.hk/UploadFiles/20120503/2012050315265937.pdf>, [dostęp: 2017-09-14]

miesięczne wynagrodzenie pracownikom, ogłoszone przez samorząd lokalny oraz płacić składki na ubezpieczenie społeczne i fundusze mieszkaniowe zgodnie z prawem. Osoby z niepełnosprawnościami posiadające certyfikat o stopniu niepełnosprawności 1 lub 2 liczone są jako dwie osoby z niepełnosprawnościami⁴³.

W Chinach pracodawcy otrzymują również nagrody za zatrudnianie osób z niepełnosprawnościami. Jeżeli taki pracodawca zatrudni więcej osób niż wynosi kwota w danej prowincji, otrzymuje roczną premię wynoszącą 3000 juanów na jednego pracownika⁴⁴.

Wielkość wskaźnika dotyczącego zatrudnienia niepełnosprawnych pracowników nie odbiega od standardów, jakie są przyjęte w krajach azjatyckich (tabela 1). Większość krajowych systemów kwotowych na tym obszarze ustaliło ów wskaźnik na poziomie mieszczącym się w przedziale 1–2%. Odmienne niż w Europie, gdzie wskaźniki te są znacznie wyższe i sięgają nawet 6–7%. W zakresie wielkości przedsiębiorstw objętych wskaźnikiem to liczba powyżej 300 osób w krajach tej części globu nie powinna dziwić. W Azji Środkowej, szczególnie w Chinach, funkcjonuje ponad pół miliona podmiotów zatrudniających po parę tysięcy pracowników. Są to najczęściej wielkie koncerny międzynarodowe i krajowe o zróżnicowanym charakterze pracy. Są wśród nich przedsiębiorstwa z branży IT wykorzystujące inne nowoczesne technologie produkcji. Są jednak też takie z prostą pracą fizyczną, jak szwalnie, garbarnie lub farbiarnie.

Małe i mikroprzedsiębiorstwa, zaczynające swoją działalność gospodarczą, które zatrudniają 20 lub mniej pracowników, są zwolnione z płacenia na rzecz Funduszu przez trzy lata. Przez ten okres nie muszą również spełniać ustawowego wymogu zatrudniania wystarczającej liczby pracowników z niepełnosprawnościami⁴⁵. Ponadto każde przedsiębiorstwo, które ponosi bezpośrednie i poważne straty ekonomiczne spowodowane działaniem siły wyższej lub innymi nieoczekiwanymi zdarzeniami mającymi znamiona klęski żywiołowej lub kryzysu, może złożyć wniosek o opóźnienie płatności za pewien okres lub skorzystać z obniżenia kwoty należnej, lub nawet być zwolnionymi z wpłaty na Fundusz, zgodnie z zasadami określonymi przez właściwe biuro finansowe lokalnych władz prowincjalnych⁴⁶. Obecnie w niektórych miejscach, takich jak Pekin, zostały już ogłoszone odpowiednie decyzje dotyczące wsparcia finansowego. Dotacje z Funduszu Bezpieczeństwa Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych może otrzymać

⁴³ *China's Disabled Persons' Employment Security Fund*, <http://www.eurobiz.com.cn/china-disabled-persons-employment-security-fund/>, [dostęp: 2017-09-14]

⁴⁴ V. Io LO, *Promotion of the Employment of Persons with Disabilities in Japan, United States, and China: Carrot, Stick or Both?*, „Arizona Journal” 2015, Nr 10, s. 590

⁴⁵ *Regulations on the Employment of Persons with Disabilities*, dz. cyt., art. 16

⁴⁶ *Methods on Levying, Use and Management of Disabled Persons' Employment Security Fund of Beijing*, 1st January, 2016, art. 15

osoba z niepełnosprawnościami na założenie firmy, możliwa jest dotacja na zatrudnienie pracownika z niepełnosprawnością⁴⁷.

W Chinach funkcjonują przedsiębiorstwa o statusie zbliżonym do zakładów pracy chronionej. Zgodnie z art. 9 ustawy o ochronie osób niepełnosprawnych powinny one zatrudniać powyżej 25% osób z niepełnosprawnościami. Przedsiębiorstwa te otrzymują dotację z Funduszu Bezpieczeństwa Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych oraz posiadają pewne zwolnienia podatkowe⁴⁸. Ponadto przedsiębiorstwa te objęte są systemem zamówień publicznych zleczanych przez władze lokalne lub rząd centralny. Innym przywilejem takiego przedsiębiorstwa jest zwolnienie z podatku od towarów i usług VAT oraz podatków lokalnych. Niektóre prowincje wprowadziły także zwolnienia z opłat na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. Dotyczy to przede wszystkim jednoosobowych, drobnych przedsiębiorstw usługowych⁴⁹.

Zgodnie z doniesieniami Chińskiej Federacji Osób z Niepełnosprawnościami w 2014 r. funkcjonowało około 4 tys. takich przedsiębiorstw.

Zatrudnienie w liczbach

Dane statystyczne dotyczące odsetka zatrudnienia osób niepełnosprawnych różnią się i to znacząco w zależności od zastosowanej definicji pracy oraz niepełnosprawności. Jest to uwarunkowane lokalną polityką społeczną dotyczącą zatrudnienia. Każdy region określa w tym zakresie własne kryteria, a to sprawia, iż szacunki z poszczególnych prowincji są nieporównywalne.

W Chinach działa ponad trzy tysiące centrów zatrudnienia, świadczących usługi obejmujące szkolenia zawodowe oraz pomoc w znalezieniu pracy dostosowanej do szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności. Centra te otrzymują wsparcie finansowe od rządu centralnego. Znaczące wsparcie przekazuje również Fundusz Bezpieczeństwa Zatrudnienia Osób Niepełnosprawnych. Oferują głównie szkolenia w zakresie: masażu, produkcji pudełek i prostych czynności manualnych.

Rząd chiński promuje również samozatrudnienie osób z niepełnosprawnościami, zapewniając pomoc techniczną i finansową, a także ulgi lub zwolnienia podatkowe.

W ciągu ostatnich kilku lat sytuacja w zakresie zatrudnienia osób niepełnosprawnych w Chinach uległa poprawie, jednak nadal pozostaje trudna. Około

⁴⁷ *China's Disabled Persons' Employment Security Fund*, <http://www.eurobiz.com.cn/chinas-disabled-persons-employment-security-fund/>, [dostęp: 2017-09-14]

⁴⁸ *Announcement of the State Administration of Taxation*, Standing Committee of the National People's Congress, 2013, No. 78, and *Notice of the Ministry of Finance and the State Administration of Taxation on Preferential Tax Policies for Promoting Employment of the Disabled*, Ministry of Finance, 2007, No. 92

⁴⁹ *Notice of the Ministry of Finance and the State Administration of Taxation on Preferential Tax Policies for Promoting the Employment of the Disabled*, Ministry of Finance, 2007, No. 92

70% ludności legitymującej się niepełnosprawnością w wieku produkcyjnym mieszka na obszarach wiejskich, gdzie stopa bezrobocia pozostaje wysoka (ok. 70%). W 2014 r. liczba zatrudnionych osób z niepełnosprawnościami wynosiła 21,29 mln. Na terenach miejskich było zatrudnionych 4,33 mln, w tym 76 tys. w zakładach pracy chronionej (tzw. zakładach skoncentrowanych), z czego 70 tys. w ramach programu kwotowego oraz 12 tys. w ramach pracy socjalnej. Około 107 tys. prowadziło własną firmę lub kierowało innym zakładem usługowym, lub produkcyjnym, z czego 13 tys. w ramach programu kwotowego – poprzez zatrudnienie w celu swojej rehabilitacji. Na obszarach wiejskich było zatrudnionych 17,2 tys. osób z niepełnosprawnościami, z czego aż 13 tys. w przedsiębiorstwach zajmujących się produkcją rolną⁵⁰.

W 2014 r. w całym kraju istniało ponad 6 tysięcy instytucji kształcenia zawodowego, w tym ponad 2 tysiące utworzonych przez rząd centralny, a pozostała część (czyli około 4 tys.) przez organizacje non-profit. Ogółem 382 tys. osób z niepełnosprawnościami, pracujących w niepełnym wymiarze godzin na obszarach miejskich, odbywało kształcenie zawodowe.

Jak pokazują dane statystyczne, prowadzenie masażu przez osoby niewidome wzrastało wraz ze znacznym wzrostem liczby instytucji masażu. W 2014 r. przeszkolono ponad 21 tys. osób niewidomych oraz 5,6 tys. niewidomych lekarzy masażyistów. Liczba instytucji masażu wynosiła 15,6 tys., a liczba instytucji medycyny masażu sięgnęła tysiąca.

Inna rzeczywistość

W Chinach, jeżeli pojawia się w rodzinie osoba z niepełnosprawnościami, traktuje się ją jako kogoś, kogo należy się wstydić oraz ukryć przed ludźmi i przed całym światem. Najczęściej osoby te są pozbawiane kontaktów społecznych i ukrywane w domach przed sąsiadami. Nie mają żadnego kontaktu z otoczeniem bliższym i dalszym. Ogranicza się także ich kontakty z rówieśnikami, co jeszcze bardziej potęguje ich wykluczenie społeczne. Ten proceder jest szczególnie widoczny na wsi. Rodzina z jej niepełnosprawnym członkiem postrzegana jest jako gorsza, podrzędna oraz pozbawiona pewnych wartości społecznych. E. L. Chung zauważa różnicę w postrzeganiu niepełnosprawności pomiędzy kulturami Orientu i Europy. O ile w przypadku państw zachodnich kładzie się nacisk na wyleczenie choroby, a w przypadku braku możliwości jej wyleczenia na rehabilitację, tak, aby człowiek nią dotknięty mógł funkcjonować w środowisku w miarę normalnie, o tyle w przypadku kultur wschodnich szuka się przyczyny, która wywołała taki

⁵⁰ *Statistical Communiqué on the Development of the Work on Persons with Disabilities in 2014*, China Disabled Person's Federation, <http://www.cdpcf.org.cn/english/Resources/statistics/>, [dostęp: 2017-09-17]

stan⁵¹. Negatywnym skutkiem takiego podejścia jest nieprawidłowa rehabilitacja lecznicza, społeczna i zawodowa. Zamiast bowiem skupiać się na jak najszybszym usprawnianiu, dąży się do znalezienia możliwych przyczyn, które do zaburzenia doprowadziły. Najczęściej za powód uznaje się karę za grzechy lub przewinienia rodziny. Sprawia to, że osoba z niepełnosprawnościami, zamiast być poddana rehabilitacji, jest napiętnowana i wykluczona poza margines społeczeństwa⁵².

W licznych raportach organizacji międzynarodowych przedstawia się sytuację osób z niepełnosprawnościami, wobec których zastosowano eutanazję podczas narodzin lub u których niepełnosprawność pojawiła się w późniejszym okresie życia i również zostały pozbawione życia. Wiąże się to z polityką prorodzinną, jaką prowadzi rząd centralny. Zgodnie z zasadą: jedna rodzina, jedno dziecko, posiadanie następnego dziecka jest bardzo kosztowne – płaci się podatek. To powoduje, że kiedy rodzi się dziecko z jakąś niepełnosprawnością lub ułomnością, a rodzice go nie przyjmą, poddawane jest eutanazji. Niewiele dzieci z niepełnosprawnością przeżywa. Ich los w zasadzie jest przesądzony⁵³.

Normą staje się, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub chore psychicznie są posyłane do pracy w farbiarniach, kopalniach, kamieniołomach, odlewniach lub hutach. Tam za swoją niewolniczą pracę nie dostają pieniędzy, a tylko miskę stawy i łóżko do spania. Warunki panujące w tych zakładach urągają wszelkim przepisom bezpieczeństwa. Osoby z niepełnosprawnościami tam zatrudnione są często bite, poniżane i pozbawiane swojej ludzkiej godności. Często okazuje się im, że nie mają żadnych praw oraz stoją najniżej w społecznej hierarchii⁵⁴. Wykorzystywanie do pracy fizycznej chorych psychicznie lub osób z niepełnosprawnością umysłową to w Chinach rzecz ujawniana w mediach dość regularnie. Wiadomo, że Chiny należą do państw, w których handluje się takimi osobami. Taka „sprzedana” osoba wysyłana jest do miejsc, gdzie nikt nie podejmuje pracy ze względu na obawę o swoje zdrowie. Opinia publiczna o tym wie, ale nikt nie reaguje⁵⁵. Nader częste są również przypadki, w których osoby z niepełnosprawnościami umierały z powodu przepracowania i zmęczenia organizmu. Ich śmierć nikogo nie obchodziła, a określano ją jako „pożyteczną”, ponieważ zgon

⁵¹ E. L. Chung, *Asian Americans*, [w:] *Multicultural Awareness in the Health Care Professions*, red. M. C. Julia, Allyn & Bacon, Needham Heights, MA, 1996

⁵² Por. M. H. Wang, F. Chan, K. R. Thomas, S. H. Lin, S.-H., P. Larson, *Coping Style and Personal Responsibility as Factors in the Perception of Individuals with Physical Disabilities by Chinese International Students*, „*Rehabilitation Psychology*” 1997, Nr 42(4), s. 302–316

⁵³ R. Zubrin, *Radical Environmentalists, Criminal Pseudo-Scientists, and the Fatal Cult of Antihumanism*, „*The New Atlantis*” 2012, s. 47

⁵⁴ D. Eimer, *Mentally disabled murdered in China's coal mines*, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/6915758/Mentally-disabled-murdered-in-Chinas-coal-mines.html>, [dostęp: 2017-09-14]

⁵⁵ J. Ray, *Chinese agency' sold disabled workers into slave labour*, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/14/china-disabled-workers-slave-labour-claim>, [dostęp: 2017-09-14]

osoby z niepełnosprawnościami to ulga dla całej rodziny⁵⁶. Przykładów takiego traktowania można znaleźć więcej. Osoby z niepełnosprawnościami, najczęściej upośledzone umysłowo, pracują w zakładach budowlanych przy wypalaniu gorących cegieł. Często ich ciało, w szczególności zaś kończyny, są silnie okaleczone lub poparzone ze względu na brak odpowiedniego ubrania ochronnego i złą organizację. Są albo zmuszane do tego typu pracy, albo kusi się ich obietnicami wysokiego wynagrodzenia lub własnego mieszkania w zamian za taką pracę. Zderzenie z rzeczywistością bywa brutalne. Prawda bowiem okazuje się zupełnie inna – zostają oszukane. Nie dostają żadnego wynagrodzenia i zmuszone są spać na podłodze w wieloosobowych barakach. Jak doniosła prasa zachodnia w 2007 r., w Chinach wybuchł nawet skandal, gdy odkryto, że w jednej z fabryk, w prowincji Shanxi, pracowało prawie tysiąc „niewolników”. Do wykrycia tego obozu pracy przyczynił się zdesperowany rodzic, poszukujący nastoletniego upośledzonego syna, który zaginął w niewyjaśnionych okolicznościach. Okazało się wtedy, że w fabryce wykorzystywano niewolniczą pracę wielu ludzi z niepełnosprawnością umysłową⁵⁷. Jak donosi Ren Haibin, jeden z kierowników cegielni: *[...] zakłady produkujące cegły nigdy nie mają tylu pracowników, ilu potrzebują. Na osobach z niepełnosprawnością intelektualną wymusza się pracę, na jaką normalny człowiek się nie godzi. Osoby te nie są śmiałe i łatwo nimi kierować*⁵⁸. Inny przykład to sprzedawanie niepełnosprawnych dzieci mafii, by stały się żebrakami i tak zarabiała na swoich oprawców⁵⁹. Według Kate Wedgwood, dyrektorki domu opieki dla dzieci, jest to część znacznie większego zjawiska. *Wśród wielkiej fali chińskich robotników przemieszczających się ze wsi do miasta, aż milion dzieci zostało oddzielonych od swoich rodziców. Przypuszcza się, że państwo opiekuje się 150 tys. osób; reszta, przypuszczalnie, walczy o siebie sama. Dużo jest w tym ignorancji* – stwierdza Wedgwood – *Często rodzice nie wiedzą, na czym polega sprzedaż ich dzieci*. Opisane zjawisko samo w sobie jest również pewnym wyznacznikiem chińskiego współczesnego stylu życia. Na każdym kroku widzimy, że chciwość, materializm, gotówka, luksus dominują nad tak kiedyś ważnymi dla Chińczyków więziami rodzinnymi i społecznymi⁶⁰.

⁵⁶ J. Hays, *Miner Deaths and Injuries in China*, <http://factsanddetails.com/china.php?itemid=321&catid=13&subcatid=85>, [dostęp: 2017-09-14]

⁵⁷ *Chiny: Umysłowo chorzy i niepełnosprawni wykorzystywani do ciężkiej pracy fizycznej*, Chiny24, <http://chiny24.com/news/chiny>, [dostęp: 2017-09-14]

⁵⁸ B. Demick, *China's disabled exploited as slaves*, <http://articles.latimes.com/2011/feb/26/world/la-fg-china-brick-factory-20110226>, [dostęp: 2017-09-08]

⁵⁹ J. Ray, *China's disabled children are sold into slavery as beggars*, <https://www.theguardian.com/world/2007/jul/22/china.theobserverhttps://www.theguardian.com/world/2007/jul/22/china.theobserver>, [dostęp: 2017-09-14]

⁶⁰ Tamże

Hong-Kong i Makau jako biała wyspa

Omawiając Chiny kontynentalne, nie sposób ominąć też dwóch enklaw: Hong-Kongu i Makau. Sytuacja osób z niepełnosprawnościami w tych prowincjach jest niewątpliwie inna niż w Chinach. Makau było przez wiele lat kolonią portugalską, Hong-Kong zaś należał do Korony Brytyjskiej. W latach 1996–1997 r. oba terytoria powróciły do Państwa Środka. Na terenie omawianych prowincji prowadzona jest oddzielna od centrali polityka gospodarcza i społeczna. Dla przykładu nie obowiązuje zasada jednego dziecka. Oznacza to, że rodziny mogą mieć więcej niż jedno dziecko. Nie muszą się ograniczać. Nie ma również eutanazji.

W Hong-Kongu żyje ponad 448 tys. osób legitymujących się niepełnosprawnością. Przeważają kobiety. Jak podają statystyki, 13,2% jest zatrudnionych na otwartym rynku pracy, co daje liczbę ok. 60 tys. zatrudnionych⁶¹.

Na terenie Makau i Hong-Kongu funkcjonuje ponad sto szkół i placówek specjalnych. Ponadto osoby z niepełnosprawnościami mogą uczęszczać na uniwersytety lub dokształcać się w specjalnych placówkach zawodowych. Osoby takie otrzymują wsparcie finansowe, jak i w postaci odpowiednio przygotowanej kadry i urzędzeń.

W Hong-Kongu powołano Komisję do spraw Równości, której zadaniem jest stanie na straży praw osób z niepełnosprawnościami. Komisja zajmuje się wszystkimi sprawami, które dotyczą lub w których uczestniczą osoby z niepełnosprawnościami: od edukacji po zatrudnienie.

Zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami odbywa się na podstawie Rozporządzenia o Niedyskryminacji Osób Niepełnosprawnych z 2015 r.⁶². Osoby z niepełnosprawnościami mogą być zatrudnione zarówno na otwartym, jak i chronionym rynku pracy.

W zakresie instrumentów aktywizujących na rynku pracy osób z niepełnosprawnościami można w Hong-Kongu wyróżnić⁶³:

1. Subwencje dla pracodawców oferowane w ramach specjalnych programów rynku pracy mających na celu zachęcenie pracodawców do zatrudniania pracowników z różnymi dysfunkcjami; w ramach programu pracodawcy otrzymują zasiłek za każdego pracownika niepełnosprawnego, którego zatrudniają, jeśli zapewnią mu odpowiednie szkolenie lub wsparcie, mianują mentora takiego pracownika oraz spełniają inne wymagania programowe.
2. Dopłaty do wynagrodzenia pracowników z niepełnosprawnościami w celu wyrównania niskiej produktywności; dopłata może być stała lub okresowa;

⁶¹ *What is OEC?*, The Equal Opportunities Commission, http://www.eoc.org.hk/eoc/graphics-folder/showcontent.aspx?content=cops_ddo, [dostęp: 2017-09-14]

⁶² Tamże

⁶³ *Code of Practice on Employment under the Disability Discrimination Ordinance*, The Equal Opportunities Commission, http://www.lwb.gov.hk/charter_scheme/index_e.html#s9, [dostęp: 2017-10-14]

dopłata okresowa jest wypłacana na okres szkolenia pracownika, jeżeli pracodawca go zatrudni, otrzymuje już dopłatę stałą; wielkość dopłaty ustalana jest indywidualnie i zależy od stopnia i kategorii niepełnosprawności oraz od branży, w jakiej został zatrudniony.

3. Motywacja finansowa dla mentorów pracowników niepełnosprawnych, którzy pomagają niepełnosprawnym pracownikom w procesie pracy oraz w dostosowywaniu się do nowych miejsc pracy lub dostarczają usługi z zakresu rehabilitacji zawodowej.
4. Dotacja na zakup urządzeń wspomagających oraz na przystosowanie miejsca pracy dla pracownika z niepełnosprawnościami; jest to dotacja jednorazowa.
5. Fundusze na utworzenie małych firm dla osób fizycznych oraz organizacji pozarządowych w tworzeniu i prowadzeniu małych firm zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami, tak aby mogły przystosować miejsce pracy i stworzyć sympatyczną atmosferę.

W Hong-Kongu działają zakłady pracy chronionej. Tworzone są głównie przez organizacje pozarządowe. Aktualnie w Hong-Kongu na chronionym rynku pracy zatrudnionych jest 9 tysięcy osób z niepełnosprawnościami. Zatrudnione są w 34 zakładach. Osoby te są rekrutowane przez Departament Opieki Społecznej. Przed uzyskaniem pozwolenia na pracę w takim zakładzie wnioskodawcy muszą zostać ocenieni przez pracownika socjalnego, co zwykle trwa od jednego roku do dwóch lat. Ich płace określa rozporządzenie. W 2016 r. wynagrodzenie pracownika zatrudnionego w zakładzie pracy chronionej wynosiło 26,5 dolarów na dzień⁶⁴.

Konkluzje

Chińczycy uważają, iż praca to życie lub daje poczucie prawdziwego życia, ponadto, że dzięki niej jest się człowiekiem użytecznym. Już Konfucjusz stwierdził: *znajdź sobie pracę, jaką lubisz, a nie będziesz musiał pracować*. Praca jest zatem szczególnie ważna dla osób z niepełnosprawnościami, gdyż nie pracując, osoby te są w oczach społeczeństwa bezużyteczne. Po kilkudziesięciu latach lekceważenia ich prawa do pracy – pomimo widocznych pozytywnych zmian – kwesta ta nadal pozostaje trudnym wyzwaniem i, co ciekawe, jest niezrozumiała dla wielu Chińczyków.

W celu ochrony prawa do pracy oraz poprawy dostępności do niej dla osób z niepełnosprawnościami przyjęto szereg ustaw, regulacji i rozporządzeń. Ustawa Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) o ochronie osób niepełnosprawnych z 1990 r. (zmieniona w 2008 r.) jest dokumentem dotyczącym ochrony praw pracowniczych

⁶⁴ *The disabled Hong-Kong workers who are paid just HK\$26.50 a day*, South China Monitoring Post, <http://www.scmp.com/lifestyle/families/article/1823818/disabled-hong-kong-workers-who-are-paid-hk2650-day>, [dostęp: 2017-09-15]

dla osób z niepełnosprawnościami. Poszczególne prowincje Chin posiadają również swoje regionalne polityki w zakresie niepełnosprawności, w tym także dotyczące poprawy sytuacji w zakresie zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami. Nie sprzyja to integracji. W efekcie każda prowincja ma swój program lub plan polityki społecznej wobec niepełnosprawności. To z kolei przekłada się na nieznaną jomość przepisów i chaotyczność działania wielu urzędów. Brak spójnej polityki to większe wydatki budżetowe oraz brak możliwości jej planowania.

Chiny stosują również politykę „łączenia koncentracji z dyspersją”, gdzie stopniowo stosuje się preferencyjne instrumenty i środki wspierające i ochronę, popularyzację, stabilizowanie i racjonalizację zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami poprzez wiele kanałów, poziomów i formatów. Polega to na prowadzeniu systemu hybrydowego: z jednej strony pracodawcę obowiązują zapisy antidyskryminacyjne, z drugiej zapisy systemu kwotowego. Jednakże, oceniając tę politykę, trzeba stwierdzić, iż nie jest wyraźnie oznaczona priorytetami i ma wiele zabarwień. Badanie przeprowadzone przez Chińską Federację Osób Niepełnosprawnych (CDPF) oraz Uniwersytet Pekijski w zakresie kształcenia zawodowego osób z niepełnosprawnością intelektualną w 2013 r. pokazuje, iż obecny model zatrudniania, wprowadzony przez władze centralne i samorządowe, nie zdał egzaminu. Jako przyczynę autorzy raportu podają przede wszystkim niedopasowanie rynku pracy do oferowanych miejsc pracy, przeprowadzanych szkoleń i staży. Osoby z niepełnosprawnościami nie mogą być zatrudnione po treningu – ponieważ brak im kwalifikacji – lub ich sytuacja w zatrudnieniu jest niestabilna – mają po prostu trudności z utrzymaniem się w pracy. To z kolei przekłada się na niską stopę zatrudnienia⁶⁵.

Przyglądając się Chinom, z jednej strony mamy dobrze funkcjonujący system wspierania zatrudnienia, z drugiej doniesienia o niewolniczej pracy osób z niepełnosprawnościami i to w znaczeniu dosłownym. Fundusz, który zasila system, dysponuje ogromnymi środkami liczonymi w milionach dolarów. Dzięki temu wsparcie otrzymuje kilka tysięcy osób wykonujących pracę u swojego pracodawcy lub na własny rachunek. Jednak w rzeczywistości nie jest tak obiecująco. Miliony niepełnosprawnych Chińczyków wykonują prostą, ciężką pracę na roli, co stanowi ich główne źródło utrzymania, nie widząc możliwości poprawy swojego życia. Nie lepiej wygląda sytuacja osób z niepełnosprawnościami zamieszkałych w mieście. Osoby te pracują głównie fizycznie w wielkich korporacjach. Ich praca polega na szyciu, składaniu drobnych elementów produkcyjnych lub pakowaniu. Natomiast pracując na własny rachunek, wykonują najczęściej pracę masażysty. Jeżeli jest się niepełnosprawnym, trudno w Chinach o zatrudnienie wymagające dużych kwalifikacji. Ponadto brakuje unormowania czasu pracy. Pracownicy,

⁶⁵ *Statistical Communique on the Development of the Work on Persons with Disabilities in 2014*, China Disabled Person's Federation, <http://www.cdpcf.org.cn/english/Resources/statistics/>, [dostęp: 2017-09-14]

pomimo posiadania ciężkiej niepełnosprawności, pracują powyżej 12 godzin na dobę, a także w porze nocnej. Zatrudniane są również dzieci. Widać zatem, że w polityce rządu Chin nie ma jasno sprecyzowanego celu, aby poprawić sytuację zawodową niepełnosprawnych. Z jednej strony rząd deklaruje chęć utworzenia ponad miliona miejsc pracy dla niepełnosprawnych oraz pomoc pracodawcom poprzez preferencyjne traktowanie pod względem podatkowym, pomoc finansową oraz usługi w zakresie zatrudnienia. Z drugiej jednak nie robi nic, by poprawić programy z zakresu rehabilitacji zawodowej. Trzeba tutaj podkreślić, iż kraj z takim potencjałem społecznym i finansowym (druga gospodarka na świecie po USA) powinien posiadać wypracowane modele rehabilitacji, stanowić wzór dla innych, mniej zamożnych systemów, w zakresie wspierania zatrudniania. Jednakże jest inaczej. Obecnie realizowane programy nie odpowiadają oczekiwaniom rynku pracy, ale przede wszystkim oczekiwaniom niepełnosprawnych Chińczyków. Realizowane są przez samorząd, który, podobnie jak wszędzie na świecie, boryka się z deficytem finansowym. W efekcie polityka Państwa Środka nie przynosi efektów i jest krytykowana przez społeczność międzynarodową. Trudno też ogarnąć i zrozumieć tak prowadzoną politykę, zgodnie z powiedzeniem Marco Polo *Europejczyk nigdy nie zrozumie Chińczyka*⁶⁶.

Akty prawne

Announcement of the State Administration of Taxation, Standing Committee of the National People's Congress, 2013, No. 78

Law of the People's Republic of China on the Protection of Disabled Persons, Standing Committee of the National People's Congress, 1990, No. 36, December 28

Notice of the Ministry of Finance and the State Administration of Taxation on Preferential Tax Policies for Promoting Employment of the Disabled, Ministry of Finance, 2007, No. 92

Regulations on the Employment of Persons with Disabilities, State Council of the People's Republic of China Decree, 2007, No. 488, February 25

Bibliografia

Chung E. L., *Asian Americans*, [w:] *Multicultural Awareness in the Health Care Professionals*, red. Julia M. C., Allyn & Bacon, Needham Heights, MA, 1996

Communique on Major Statistics of the Second China National Sample Survey on Disability, Pekin, China Disabled Persons' Federation, 2014

Deng M., Meng K., Poon-McBrayer F., Farnsworth E. B., *The Development of Special Education in China*, „A Social Cultural Review.” 2001, Vol. 22, Issue 5

⁶⁶ *Chiny a Zachód – historia nieporozumień*, Racjonalista TV, <http://racjonalista.tv/chiny-a-zachod-historia-nieporozumien/>, [dostęp: 2017-09-15]

- Ellsworth N. J., Chung Z., *Progress And Challenges In China's Special Education Development: Observations, Reflections, And Recommendations*, „Remedial & Special Education” 2007, Nr 28.1
- Hernandez V. T., *Making Good on the Promise of International Law: The Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Inclusive Education in China and India*, „Pacific Rim Law & Policy Journal Association” 2008, Nr 17(497)
- Io Lo V., *Promotion of the Employment of Persons with Disabilities in Japan, United States, and China: Carrot, Stick or Both?*, „Arizona Journal” 2015, Nr 10
- Kritzer J., *Special Education in China*, „Eastern Education Journal” 2011, Nr 1(40)
- Liu G. Z., *Best Practices: Developing Cross – Cultural Competence From a Chinese Perspective*, [w:] *Culture and Disability. Providing Culturally Competent Services*, red. Stone J. H., London, Sage Publication, 2005
- Liu G. Z., *Chinese Culture and Disability: Information for U. S. Service Providers*, New York, Univ. at Buffalo, 2001
- Liu J., Ma H., *Mental health system in China: history, recent service reform and future challenges*, „World Psychiatry” 2011, Nr 3(10)
- Measures for Decentralized Arrangements on Employment of Disabled Persons in Shanghai*, 20th December, 2010
- Methods on Levying, Use and Management of Disabled Persons' Employment Security Fund of Beijing*, 1st January, 2016
- Stein M. A., Stein P. J. S., Penelope, *Book Review of Bodies of Difference: Experiences of Disability and Institutional Advocacy in the Making of Modern China*, „William & Mary Law School Scholarship Repository” 2006, Nr 1158
- Wang Y., Guanglun M. M., *Revisiting The Trajectories Of Special Teacher Education In China Through Policy And Practice*, „International Journal Of Disability, Development & Education” 2014, Nr 4(61)
- Zheng X., Chen G., Song X., *Twenty-year trends in the prevalence of disability in China*, „Bulletin of the World Health Organization” 2011, Nr 11(89)
- Zubrin R., *Radical Environmentalists, Criminal Pseudo-Scientists, and the Fatal Cult of Antihumanism*, „The New Atlantis” 2012, Nr 3

Netografia

- China Overview Current Situation*, ILO Global Business and Disability Network, http://www.businessanddisability.org/index.php/en/?option=com_countryprofile&view=country&task=overview&Itemid=256&id=15, [dostęp: 2017-09-14]
- China: End Discrimination, Exclusion of Children With Disabilities. Make Inclusive Education a Reality by Addressing Barriers in School*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2013/07/15/china-end-discrimination-exclusion-children-disabilities>, [dostęp: 2017-09-14]
- China's Disabled Persons' Employment Security Fund*, <http://www.eurobiz.com.cn/chinas-disabled-persons-employment-security-fund/>, [dostęp: 2017-09-14]

- Chiny: Umysłowo chorzy i niepełnosprawni wykorzystywani do ciężkiej pracy fizycznej*, Chiny24, <http://chiny24.com/news/chiny>, [dostęp: 2017-09-14]
- Demick B., *China's disabled exploited as slaves*, <http://articles.latimes.com/2011/feb/26/world/la-fg-china-brick-factory-20110226>, [dostęp: 2010-05-08]
- Eimer D., *Mentally disabled murdered in China's coal mines*, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/6915758/Mentally-disabled-murdered-in-Chinas-coal-mines.html>, [dostęp: 2017-09-14]
- Facts on People with Disabilities*, International Labour Organization, http://www.ilo.org/beijing/information-resources/public-information/factsheets/WCMS_142315/lang--en/index.htm, [dostęp: 2017-09-14]
- Hallett S., *One eye on China: Challenging disability, Och It's a disability thing*, BBC, 2014, <http://www.bbc.co.uk/ouch/features/one-eye-on-china-challenging.shtml>, [dostęp: 2017-09-13]
- Hays J., *Miner, Deaths and Injures in China*, <http://factsanddetails.com/china.php?itemid=321&catid=13&subcatid=85>, [dostęp: 2017-09-14]
- Inclusion of People with Disabilities in China*, International Labour Organization, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_112380.pdf, [dostęp: 2017-09-14]
- Ray J., *China's disabled children are sold into slavery as beggars*, <https://www.theguardian.com/world/2007/jul/22/china.theobserverhttps://www.theguardian.com/world/2007/jul/22/china.theobserver>, [dostęp: 2017-09-14]
- Statistical Communique on the Development of the Work on Persons with Disabilities in 2014*, China Disabled Person's Federation, <http://www.cdpf.org.cn/english/Resources/statistics/>, [dostęp: 2017-09-14]
- World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook Database*, International Monetary Fund: April 2016, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/index.aspx>, [dostęp: 2017-09-15]